

PLANIRANJE NASTAVE ENGLESKOG JEZIKA

1. IZA ZATVORENIH VRATA – PRVI DEO (SVRHA PLANIRANJA)

Izuzetno obimna literatura na polju učenja i predavanja stranih jezika umnogome olakšava rad i učenicima i predavačima. Ponekad čitav niz detaljno razrađenih metoda, pristupa, tehnika, procedura, sredstava i materijala kao da a priori sugerišu da je posao predavača puka reprodukcija pomenutih sadržaja, te da je to početak, suština i kraj učenju i predavanju.

Međutim, kada uđu u učionicu i za sobom zatvore vrata, samo nastavnici su svesni mnogobrojnih, izuzetno raznovrsnih faktora koji utiču na njih, njihove učenike i njihov zajednički rad. Problemi motivacije, discipline, broja učenika, programa, uslova rada, (ne)postojanja pomoćnih sredstava u nastavi samo su mali broj stvari sa liste koje predavač mora da uzme u obzir pri pripremi i realizaciji nastave.

Planiranje časova je esencijalni deo u izvođenju nastave na engleskom jeziku. Bez obzira na to da li se izvodi u državnim ili privatnim školama, osnovnim, srednjim ili visokoškolskim ustanovama, bez obzira ko su krajnji korisnici, deca, tinejdžeri ili odrasli – ako je dobro isplanirana, nastava nudi rešenje mnogih pomenutih problema. Planiranje nastave predstavlja i niz adekvatno odabranih i integrisanih koraka koji vode krajnjem cilju – što boljem poznavanju jezika. Štaviše, sofisticirano prožimanje jezičkih sistema i veština u engleskom jeziku osetno je jedino pri pravilnom planiranju.

Mnogi nastavnici sigurniji su u sebe i u svoj rad kada planiraju, a pitanja šta, kada, koliko i na koji način učiti i predavati predstavljaju okosnicu njihovog svakodnevnog rada. Naravno, prve reakcije kao mogući odgovori na ova pitanja su u stvari i inicijalni koraci u planiranju časova. Međutim, za kvalitetno i sveobuhvatno planiranje nastave potrebno je mnogo više.

2. PRINCIPI I FAKTORI KOJI UTIČU NA PLANIRANJE NASTAVE

2.1. KURIKULUM, SILABUS, NASTAVNI PROGRAM I PLAN

U skladu sa vremenskim periodom učenja jezika, sredinom u kojoj se nastava izvodi (državni ili privatni sektor), uzrastom, potrebama i mogućnostima određene učeničke grupe, dosadašnjim iskustvima u radu i planovima za dalje učenje, kao i relevantnim društveno-kulturološkim faktorima pri planiranju nastave prvo se pristupa izradi kurikuluma. Kurikulum

ili nastavni program u širem smislu je planski najobimniji lingvističko-pedagoški koncept koji predstavlja skup principa teorijske i praktične prirode i uključuje svu stručnu regulativu za izradu jednog silabusa ili nastavnog programa u užem smislu (Nunan 1989). Silabus dalje, uz uključivanje opcionalnih pristupa i metoda u procesu učenja jezika, konkretizuje nastavne ciljeve i zadatke za određeni vremenski period (npr. jedna školska godina u državnoj školi ili ubrzani letnji kurs za poslovne ljude u privatnoj školi).

Značaj planiranja, dakle, dolazi do izražaja već u kurikulum-silabus fazi jer je i ta faza (inače programskog karaktera) predmet detaljne i složene planske aktivnosti. Naime, tek adekvatan izbor tema, pristupa i zadataka za nastavnike i učenike utire put kvalitetnom radu i lakšem planiranju. Pre svega, postavljeni zadaci moraju motivisati učenike, držati njihovu pažnju, pružiti im odgovarajući nivo jezičkog i intelektualnog izazova, kao i što efikasnije uticati na unapređivanje njihovog znanja (Willis 1996:23). Na osnovu formirane odrednice *šta i kada* treba naučiti prave se godišnji, mesečni, nedeljni, dnevni i pojedinačni planovi časova.

2.2. PRIMARNI I SEKUNDARNI FAKTORI

Džim Skrivener (Scriver 1994:44-58) odvajava primarne faktore, koje treba uzeti u obzir pri planiranju nastave stranih jezika, od sekundarnih faktora. Prvoj grupi faktora pripada, pre svega, ljudski faktor – nastavnik i učenici, njihova motivisanost za rad, međusobni odnosi, vreme provedeno u zajedničkom radu, poznavanje aspekata istorije i kulture naroda čiji jezik se uči itd. Primarni faktori su i ciljevi časa za nastavnika (eng. *aims*) i za učenike (eng. *objectives*) koji jasno moraju biti definisani a stepen njihove realizacije vrednovan na kraju časa. Određivanje tematike časa i odabir jezičkih veština, kao i metodologija rada tj. izbor, trajanje i međusobno povezivanje nastavnih aktivnosti takode su primarni faktori planiranja. Sekundarni faktori su materijali i nastavna sredstva koja se mogu koristiti u nastavi. Njih je jednostavno nemoguće sve nabrojati; od fotokopiranih filera i upitnika preko realia sredstava (Harmer 1991:161) do video i audio traka, računara... Tehnički aspekti časa sadržani su u faktoru pre svega vezanom za raspored sedenja pri određenim aktivnostima u učionici (grupe, parovi), ali i za disciplinu i pravila ponašanja, kodeks međusobnih odnosa itd.

Detaljan sadržaj predviđen silabusom treba vešto ukorporisati u svakodnevnu nastavu. Iskustva nekih nastavnika, na primer, govore da pri planiranju obrade novog gradiva ili provere znanja treba obratiti pažnju na izbor dana u nedelji i smene koju daci pohađaju u školi. Dalje, veliki broj daka u pojedinim odeljenjima (40-50) zahteva oprez pri planiranju, načinu organizovanja grupnog rada, sedenja i discipline. Planom treba predvideti i rešenja za nedovoljno motivisane grupe učenika, kao i niz drugih specifičnosti u radu.

2.3. PRINCIPI PLANIRANJA, DELOVI ČASA, ULOGA NASTAVNIKA U REALIZACIJI PLANA

Profesor Džeremi Harmer (Harmer 1991:258-260) ističe dva principa kojih se treba držati pri planiranju. Prvi princip je princip raznolikosti koji

naravno podrazumeva što veći broj različitih aktivnosti i upotrebu mnogih nastavnih sredstava i materijala. Drugi princip je princip fleksibilnosti. Ako je iz određenih razloga na času nemoguće uraditi planirano, treba pribeći rezervnim, dopunskim aktivnostima, koje se manje ili više razlikuju od planiranih ili pak produžiti postojeće.

Svaki pojedinačni čas obično se sastoji iz nekoliko delova, faza. To su obično: uvodni deo (eng. *introduction* ili *warm-up*), predstavljanje planiranog jezičkog inputa (eng. *presentation*), uvežbavanje (eng. *practice*), transfer tj. uvežbavanje kroz kontekstualizaciju (eng. *production*) i uvrštavanje novog inputa (eng. *review*) u širi jezički okvir (Doff 1995:97-101). Sve nabrojane faze nikada nemaju fiksni red niti imaju ograničeni broj ponavljanja u toku jednog časa. Čas, na primer, možemo da počnemo ponavljanjem (review), zatim da radimo na novom vokabularu (presentation), da čitamo tekst (reading), vratimo se novoj gramatičkoj celini (presentation), uradimo kombinovanu usmenu vežbu (oral practice), a zatim transfer (production).

Pogled iz drugog ugla (Richards and Lockhart 1996:113-126) na strukturu časa je sličan. Početni deo časa (eng. *opening*) često je predviđen za kratki rezime prethodne nastavne jedinice i fokusiranje na glavne sadržaje časa koji je u toku. Zatim, sledi rad na pažljivo povezanim jezičkim veštinama i podveštinama (eng. *sequencing*). Tempo i trajanje svake aktivnosti (eng. *pacing*) uvek treba predvideti planom, mada na samom času, u interaktivnoj sredini, puls rada vrlo često menja planirano vreme! Konačno, koncizno sumiranje gradiva i integrisanje u šire okvire znanja najefikasniji su elementi završnog dela časa (eng. *closure*).

U skladu sa pomenutim treba dodati da čak i najiscrpniji nastavni programi i udžbenici omogućuju uvrštavanje dodatnih aktivnosti u planove nastavnika (Flynn 1998). Te aktivnosti uglavnom zavise od afiniteta i dodatnih potreba učenika bez obzira da li je u pitanju proširivanje planiranog jezičkog inputa ili raznovrsniji dril sa ciljem boljeg uvežbavanja. Naravno, veština izbora, planiranja i realizacije dodatnih aktivnosti zavisi isključivo od iskustva i sposobnosti nastavnika. To dragoceno iskustvo stiće se godinama, ali se nesumnjivo sastoji i iz rizikovanja nastavnika da svoje najsmelije zamisli pretoči u delo. Jedino tako utiru se putevi novim saznanjima u učenju i predavanju stranog jezika (Brown 1987).

Sve u svemu, treba eksperimentisati, biti raznovrstan ali i pažljiv u pogledu jasne vizije cilja časa kod svake grupe učenika! Sa biheviorističkog stanovišta, mi svoj čas koncipiramo na onome što želimo da učenici nauče. Međutim, na umu uvek treba imati da ono što smo predavali ne predstavlja uvek ono što su učenici odmah i usvojili (Parrot 1997:132).

3. VRSTE PLANOVA

Ako pretpostavimo da je u skladu sa svim pomenutim načelima definisan jedan savremen i kompetentan nastavni program, čiju materijalizaciju u učionici predstavlja jedan isti takav udžbenik sa pratećim nastavnim sredstvima, možemo da predemo na najbitniji posao za nastavnika

01

– izradu pojedinačnih planova. Vrsta plana zavisi ili od njegove krajnje svrhe ili od vremenskog perioda koji planom mora biti pokriven.

3.1. NAMENSKI PLANOVI

U zavisnosti od krajnje svrhe ili namene plana možemo da razlikujemo pred-planove, formalne planove, neformalne planove i planove „u kratkim crtama“.

Pred-planovi predstavljaju trojaku bazu podataka. Oni sadrže informacije o strukturi grupa (odeljenja) sa kojima radimo, izveštaj o radu sa njima u prethodnom periodu kao i osnovne zadatke i ciljeve koje treba realizovati u budućnosti. Uglavnom ih izrađuju manje iskusni nastavnici sa ciljem preciznijeg uklapanja u silabus i veće sigurnosti u radu¹.

Formalni planovi su često veoma iscrpni i sadrže veliki broj odrednica potrebnih za realizaciju časa. Oni predviđaju cilj časa i za nastavnika i za učenike, dokaze da (li) je taj cilj postignut, podatke o radu na određenim jezičkim sistemima i veštinama, stavljaju akcenat na konkretne delove inputa koje treba savladati, određuju tematiku časa, nude spisak materijala i pomoćnih nastavnih sredstava, predviđaju rad u grupi ili paru kao i raspored sedenja i vreme potrebno za svaku aktivnost ili fazu časa. Naravno, tu su i mogući problemi koje možemo da očekujemo pri realizaciji, kao što su nemotivisanost dela učenika, nov nastavni metod (koji po prvi put primenjujemo), veliki broj učenika u odeljenju, loši uslovi za realizaciju aktivnosti u kojima se koriste audio, video i CD materijali i uređaji, moguća distanciranost učenika prema pojedinim tematskim celinama koje su predviđene izabranom literaturom za rad (u kulturološkom, sociološkom ili nekom drugom smislu) i tako dalje.

Detaljni formalni planovi (Scrivener 1994:47; Doff 1995:100) rade se na kursevima za obuku nastavnika, za posete kolega ili stručnih nadzornika časovima, kao i u eksperimentalno-ogledne svrhe. Nemoguće je i nepotrebno praviti detaljne formalne planove npr. za četiri časa dnevno! Posao oko planiranja časova bio bi tada jednak, a možda i duži i obimniji od same realizacije časa. Uz iskustvo u radu dolazi i brži tempo planiranja. Zatim, fleksibilnost u izradi jednog plana čini ga primenljivim (uz izvesne izmene) i u drugim odeljenjima i periodima, pa samim tim predstavlja deo privatne arhive nastavnika spremne da vrlo brzo bude aktivirana i reciklirana.

Neformalni planovi i planovi „u kratkim crtama“ uglavnom odslikavaju svakodnevicu školskog planiranja. Ovi prvi vrlo često baziraju se na kraćem opisu planiranih aktivnosti i to bez tabelarne forme i specifikacija, dok drugi predstavljaju kratak pregled časa načinjen pred polazak na posao, u prevozu ili pred sam čas. Ove brze skice glavno su oružje iskusnih i kreativnih nastavnika. Na kraju, samo oni su ti koji povremeno sebi mogu da dozvole da uđu u učionicu a da te skice ni ne stave na papir.

3.2. TEMPORALNI PLANOVI

U ovu vrstu planova spadaju godišnji, polugodišnji (semestralni), mesečni i nedeljni planovi tj. planovi izradeni na osnovu rasporeda nastavnog

sadržaja u određenom vremenskom periodu. Prema pedagoško-didaktičkim uputstvima za ostvarivanje sadržaja programa u srpskim državnim školama nastavnici pišu godišnje (globalne) i mesečne (operativne) planove.

Operativni planovi u osnovnim školama predviđaju celine kao što su tipovi časa, oblici rada, nastavne metode i nastavna sredstva. Pod tipovima časa podrazumevaju se: obrada, utvrđivanje, sistematizacija, ocenjivanje i kombinovani oblici. Oblici rada su, po ovim univerzalnim planskim obrascima: frontalni, grupni, rad u parovima, individualni i kombinovani. Nastavne metode kreću se od verbalne, metode rada na tekstu, metode pokazivanja i metode praktičnih radova do kombinovanih metoda. Verbalna, tekstualna, vizuelna, auditivna, manuelna i pomoćno-tehnička nastavna sredstva čine možda najkoherentniju celinu od četiri ponudene. Godišnjim planom u osnovnim školama definišu se ciljevi, opšti i posebni zadaci predmeta, operativni zadaci, inovacije i unapređenje nastave, testiranja, korelacije sa drugim predmetima, nastavne teme i jedinice, dodatni rad, korišćenje literature kao i zapažanja o realizaciji programa. U srednjim stručnim školama i gimnazijama globalnim planom predviđeno je utvrđivanje nastavnih tema, kao i broj časova po temi za obradu i obnavljanje. Mesečni planovi jednostavniji su po formi od onih u osnovnim školama i vrlo su slični već pomenutim globalnim planovima.

Činjenica da su ovako osmišljeni planovi predviđeni za sve predmete – npr. od hemije, preko muzičkog vaspitanja do engleskog jezika – nedvosmisleno ukazuje na potrebu za potpunijim planskim izražavanjem kod nastavnika engleskog jezika. Specifičnosti velikog broja faktora pri učenju i predavanju jezika, koji su pominjani, ukazuju na to da bi trebalo da ovakvi klišeizirani planovi pretrpe određene izmene, te da se ustanove posebni planovi za posebne grupe predmeta. Cilj bi svakako bio ne dodatno usložnjavanje već obimne školske dokumentacije već upravo olakšavanje planiranja nastavniciima i naglasak na njihovoj većoj stručnosti. Efekti ovih koraka osetili bi se i u učionici, mestu odakle sve počinje i završava se.

4. IZA ZATVORENIH VRATA - DRUGI DEO

4.1. UMEŠTO ZAKLJUČKA

Mnogi nastavnici u našoj zemlji isključeni su iz procesa definisanja kurikulumu. Vrlo često njihov posao svodi se na planiranje pojedinačnih časova koji, pak, neretko po konceptu budu prilično daleko od prvobitne zamisli nadležnih stručnih službi. Povratna sprega hijerarhijske lestvice planiranja – od nastavnih programa u širem i užem smislu preko izbora literature za rad do plana i realizacije svakog pojedinačnog časa vrlo često u srpskim državnim školama ne funkcioniše. Zašto?

Kao prvo i već pomenuto – izuzeće šireg kruga ljudi iz nastave u formiranju nastavnog programa, ali i u izboru udžbenika. Njihovo neprocenjivo iskustvo, sa svim specifičnostima u izvođenju nastave engleskog jezika u našoj zemlji, koje bi detaljno vrednovao užestručni tim profesionalaca

pri službi nadležnoj za ova pitanja, uz primenu adekvatnih rešenja na polju savremenih dostignuća u učenju jezika nesumnjivo bi olakšao put kreiranju kvalitetnog kurikuluma kao i izboru materijala za rad. Štaviše, u takvim uslovima, od strane naših autora, itekako bi bilo moguće izraditi udžbenike za naše dake. Ne zaboravimo da je u našim školama bilo prilično dobrih udžbenika za učenje engleskog jezika, ali godinama nisu osavremenjivani niti su pisani novi, pa su u poslednjih par godina jednostavno povučeni iz upotrebe, s razlogom. Mada danas, u ovom pogledu, postoje problemi druge vrste. Hiperprodukcija materijala za učenje jezika koji dolaze iz zemalja engleskog govornog područja podelila je mnoge nastavnike po pitanju njihovog izbora kao „glavnih kurseva” za rad. Neki od *kurseva* tj. *programa* preporučeni su od nadležnih službi, no konačni izbor pada na pleća nastavnika koji, čini se bez obzira na svoje iskustvo, stručnost ili uopšte želju da se tim bave, kreiraju rad u svakoj školi, smeni i odeljenju individualno, često bez ikakve koordinacije sa kolegama iz kolektiva, a kamoli šire!

Oplemenjivanje nastave savremenim komunikacionim pristupima u učenju jezika (Lightbrown and Spada 1993:106), korišćenje pozitivnih iskustava iz naše sredine uz formiranje timova nastavnika koji bi odlazili u škole i zajedno sa zaposlenima konkretno rešavali probleme iz domena učenja i predavanja jezika sigurno bi osvežilo i unapredilo rad nastavnika. Nažalost, druga vrsta motivacije nastavnika, u vidu adekvatnih finansijskih rešenja, prepuštena je nemilosrdnoj ekonomsko-političkoj trci u zemlji.

4.2. I POSLE PLANA – PLAN

Po završetku jedne školske godine u državnoj školi ili tečaja u privatnoj školi odmah otpočinje neminovni proces planiranja narednog perioda rada. Ipak, mnoge stvari tada vidimo u drugom svetlu. Sebe – kao bar malo iskusnijeg predavača, sa nizom dobrih poteza u nastavi, ali i grešaka koje ne želimo da ponovimo. Svoje učenike – kao centar svih kompleksnih nastavnih radnji iz jedne žive interaktivne sredine. Budućnost svoga rada – kao konstantni izazov baziran na još uvek tajnovitim procesima akvizicije stranog jezika.

Planiranje tog budućeg rada olakšaćemo sebi ako crpimo ideje koje se nalaze svuda oko nas, pre svega u mnogim segmentima urbanog življenja – televizije, kompjutera, časopisa, filma, reklama, interneta, muzike... Čitanje stručne literature i savremenih naslova na polju primenjene lingvistike i metodologije rada, kao i razni seminari, razgovori sa kolegama i međusobne posete časovima sa ciljem razmene iskustava dodatno proširuju vidike nastavnika.

I opet, naši učenici i njihovi merodavni komentari. Razgovor sa njima o svim aspektima časa pružice nam možda najiskreniji sud o našem radu, a takav kritički osvrt biće glavna crta koje ćemo se držati pri izradi nekog novog plana časa, okrenutog isključivo njima – našim dacima, a ne komadu papira na kome je taj plan ispisan. Jer, maksima pažljivog nastavnika glasi: „Temeljno se pripremi, ali na času podučavaj dake – ne predaj plan!” (Scrivener 1994:44).

LITERATURA

- Brown, D. H. 1987. *Principles of Language Learning and Teaching*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Doff, A. 1995. *Teach English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Flynn, M. B. 1998. *Breaking the Book Barrier in Curriculum Competence and the Foreign Language Teacher*. Springfield: Illinois National Textbook Company.
- Harmer, J. 1991. *The Practice of English Language Teaching*. Harlow: Longman.
- Lightbrown, P. and N. Spada. 1993. *How Languages are Learned*. Oxford: Oxford University Press.
- Nunan, D. 1989. *Designing Tasks for the Communicative Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parrott, M. 1997. *Tasks for Language Teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Richards, J. and C. Lockhart. 1996. *Reflective Teaching in Second Language Classrooms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scrivener, J. 1994. *Learning Teaching*. Oxford: Oxford Heineman.
- Willis, J. 1996. *A Framework for Task-Based Learning*. Harlow: Longman.

SUMMARY

PLANNING AND ELT

The first two parts of this paper focus on the purpose and complexity of long- and short-term planning activities in ELT. They clearly state the existence of planning processes at all levels and stages of pedagogic hierarchy – from curriculum design to single lesson planning. The numerous factors which affect these processes are listed in order to be taken into account during lesson-planning.

The aim of the last part of the paper is to introduce one of many possible ways to classify plans, in this case according to their main purpose and the teaching period they cover. Some of the problems related to the subject, including everyday course- and lesson-planning dilemmas, are discussed as well. Finally, this paper emphasizes the importance of planning to all English teachers regardless of their professional background.